

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

A XX. század egyik legszabadabb választása zajlott le hazánkban 1945. november 4-én – a belső szabad akarat, remény, vágy, valamint a korabeli választójogi törvény, a 93%-os részvétel szemszögéből. A valóban demokratikus erők győzelme egyértelműen jelezte: olyan polgári demokráciát szeretne a többség, amelyben szabadon dönthet saját sorsáról. Ez a választás kinyilatkoztatás/kiáltvány volt! Mégis az eltérítők kerekedtek felül... Új összefüggések, tények tükrében a *kik, miért s hogyan* kérdésére kerestek választ a korszakot kutató történészek a VERITAS Történetkutató Intézet és az Országgyűlés Hivatala által „Szabad választás – szabad a választás?” címmel az Országház felsőházi termében, 2015. december 8-án rendezett tudományos tanácskozáson.



A résztvevőket – köztük *Antall Józsefnét*, az 1990 utáni, első szabadon választott országgyűlés tagjának és kormányfőjének feleségét, *Boross Péter* volt miniszterelnököt, a VERITAS Történetkutató Intézet Tanácsadó Testületének elnökét, *Gulyás Gergelyt*, az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnökét – *Szakály Sándor* történészprofesszor, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója köszöntötte. Bevezetésében Szakály Sándor fölvetette: abban az értelemben, hogy hányan választhattak, ugyan a XX. század egyik legszabadabb választásáról beszélhetünk, ám mennyire volt szabad, ha hazánk szovjet megszállás alatt állt és az eredményektől függetlenül előre meghatározták a kormány

összetételét?

Negyvenöt évig megismételhetetlen mozzanat



A konferencia megnyitójában *Gulyás Gergely*, az Országgyűlés alelnöke hangsúlyozta, hogy még a magyar és az egyetemes történelem vérzivataros XX. századából is kiemelkedik az 1945-ös esztendő. A nagyhatalmak ekkor ültek össze a „*nemzeteket szolgáskorba lökő*” jaltai konferencián, ekkor bombázták a szövetségesek Drezdát, és dobtak le az amerikaiak két atombombát Japánra. Magyarországon az év elején még a nyilasok garázdálkodtak, és ekkor zajlott Budapest ostroma. Ennek ellenére a másodikban is megcsonkított ország három év alatt talpra állt, de a második világháború vége és a nyílt kommunista hatalomátvétel közötti időszakban sem nyerte vissza önrendelkezését. A politikus

kiemelte, hogy a második világháború katonai győzelme vagy veresége a jövő szempontjából csak másodlagos volt. Az amerikai és angol megszállási övezetbe került országok akkor is győztesnek érezhették magukat, ha katonai vereséget szenvedtek, míg

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

szovjet gyámság alatt a győzelem is vereséggel ért fel, így lettünk mi, magyarok vesztesek a vesztesek között is.

Ezt követően az 1945. novemberi választásról az Országgyűlés alelnöke leszögezte, hogy *„bár a szovjet hadsereg árnyékában zajlott, aligha lehet vitás, hogy 1990-ig a magyar történelem egyetlen, a tényleges választói akarat kifejezését biztosító, az alapvető jogi garanciák legalább többségét érvényre juttató országos választás volt az 1945. november 4-én megtartott nemzetgyűlési választás, amely csaknem másfél éves közjogi bizonytalanságnak vetett véget”*.

Valódi tétre menő választások 1945-ben kizárólag hazánkban zajlottak a tágabb értelemben vett közép-kelet-európai térségben. A választásra jogosultak száma 1939-hez képest megduplázódott; a húsz éven felüli magyar állampolgárok választók és választhatók voltak. A szavazásból ki voltak zárva az 1945 előtti szélsőjobb oldali pártok, szervezetek tisztségviselői, a népbíróság által elítélt háborús, népellenes bűnösök és – sajnos – a magukat német nemzetiségűnek vallók.

Mégis figyelemre méltó tény: a választásra jogosultak száma 1939-hez képest megduplázódott, meghaladta az 5 millió 160 ezret, a részvétel pedig csaknem 93 százalékos volt. A ma is vállalható általános hozzáállásra Gulyás Gergely ekként utalt: *„A nagyarányú részvétel és a választás eredménye egyértelművé tette, a magyarság olyan polgári demokráciában kíván élni, ahol saját sorsáról maga dönthet szabadon. Az ez irányú vágy politikai akarat formájában a választók többségénél a Független Kisgazdapárt támogatásában öltött testet (...) az is egyértelművé vált, hogy az ország a nyilas szélsőjobb uralma után nem kért a kommunisták szélsőbaloldali országlásából sem”*.

Az eredmény ismert: a Független Kisgazdapárt (FKgP) hatalmas fölényrel győzött, a szavazatok több mint 57 százalékát, ezzel a mandátumok 60 százalékát szerezte meg, a kommunisták pedig csak 17%-os eredménnyel végeztek.

„Ha Magyarország akkor – önrendelkezése birtokában – független, demokratikus állam lett volna, a kisgazdák egyedül alakíthattak volna kormányt – mutatott rá Gulyás Gergely –, a sztálini birodalom helytartói azonban semmibe vették a szabad választás eredményeit, és koalíciós kormányzásra kényszerítették a kisgazdákat.” Hozzátette, hogy az 1945. november 15-én megalakult, Tildy Zoltán vezette kormányban a győztes kisgazdák 7, a vesztes három baloldali párt együttesen szintén 7 tárcát kapott, de a kommunisták megszerezték a Belügyminisztériumot, és ugyancsak ők vezették a gazdaságpolitikát meghatározó gazdasági főtanács titkárságát is.

Az Országgyűlés alelnöke hangsúlyozta: *„a sztálini birodalom helytartói gyakorlatilag semmibe vették a szabad választás eredményét, de 1945 novembere után a magyar nemzet még a megszállással, fenyegetettséggel szembenézve sem biztosított legitimációt a kommunista hatalmi berendezkedésnek”*.

Újabb vesztes háború után – Az „ideiglenesség időszaka”

Ezután Gyarmati György, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) főigazgatója a háború befejezése utáni hónapok, az *„ideiglenesség időszakának”* magyar belpolitikai erővonalait vázolta *„A magyar belpolitika erővonalai a háború befejezése utáni hónapokban”* című előadásában. Szerinte a magyar államiséget a második világháború, valamint a nyilasok rémuralma semmissé tette, ezért szükség volt annak helyreállítására, rekonstrukciójára. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a „debreceni hadiparlament” korlátozott hatáskörrel rendelkezett, kezdetben még törvényeket sem hozott. A kormány a Horthy-

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

korszak társadalmi-politikai ellenzékének képviselőiből tevődött össze. A történész kifejtette, hogy a helyi közigazgatási apparátus jelentős része elmenekült, vagy felmentették munkája alól. A kezdeti szervezetlenséget jól mutatja, hogy ekkoriban egy 50 kilométernyi utazás minimum egynapi program volt egy irányban, és nem oda-vissza.



Az „átállás” nem bizonyult zökkenőmentesnek, hiszen az ún. ideiglenesség időszakában (1944. december–1945. október) egyik pártnak sem volt igazgatásban jártas garnitúrája. Emiatt kezdetben kölcsönösen elnézték egymásnak, ha a Horthy-korszakban szerepet vállalt, vagy a nyilas uralom alatt kompromittálódott közszolgákat választottak meg bizonyos funkciókra. Ám már eközben is mind nyíltabban a helyi önkormányzatok kulcspozícióiba, illetve a végrehajtó hatalmi, szakigazgatási intézmények fontosabb posztjaira a koalíció „baloldalához” tartozó pártok tagjait igyekeztek bejuttatni a hatalmat megszerezni akaró kommunisták. Felhasználtak e célra olyan „baloldali” személyiségeket, akiket az 1945-ös ún. igazoló eljárásokat követően delegálhattak. A pártok emellett rájöttek, hogy a közigazgatás egyben a párt organizálására, és tömegbázisa kiszélesítésére hasznosítható lehetőséget is jelent (politikai-választási turné, helyi agitáció stb.)

Gyarmati György megemlítette, hogy ekkoriban az igazoló procedúrák mellett zajlott a magyar állampolgárok keletre hurcolása. Hozzátette, hogy a szintén 1945-ben véghezvitt földosztás alig halogatható kényszerként is értékelhető, de emellett nem szabad elfelejteni, hogy egy politikai térfoglalási akció volt, amely az új hatalom társadalmi bázisának megteremtését szolgálta. Az ÁBTL főigazgatója elmondta, hogy a magyar társadalom fragmentáltsága még a pártokon belül is lecsapódott. Megfigyelhető volt ez mind a szociáldemokraták, mind a kommunisták és a parasztpárt esetében is, az ún. polgári ellenzék pedig egymással civakodó pártformációkból állt. A kutató elmondta, hogy az ideiglenes nemzetgyűlés kormányzó pártjai a front utáni hónapokban olyan mértékben voltak láthatók, amennyire Budapesten kívül a közigazgatásban láthatóak voltak. A kisgazdapárt hátránya fokozatosan kezdett eltűnni, és az 1945-ös parlamenti választásokon végül hatalmas győzelmet arattak.

A kommunisták részéről bevett eszközök, módszerek voltak a tömegtüntetések, utcai provokációk, konstruált ügyek, háttéralkuk, B-listázás, vagyis feketelista alkalmazása is. Továbbá: „személyügyi biztosok” kinevezése a hatalmi intézményrendszer jelentős részének ellenőrzése, irányítása végett. Ekkor jelent meg a hazai politikai palettán a „leszalámizálás”, vagyis az ingatagok, karrieristák leválasztása, akik közül később többen – mint pl. a szociáldemokraták – vezető posztokon tűntek fel a kommunisták oldalán. És kiváltképp hatékonynak bizonyult a „*hétköznapi materializmus*”, amely az átlagember számára a napi megélhetéssel volt egyenlő. A köznapivá vált jelenségcsoportba tartozott a feketézés, a csempészség, a batyuzás. A mindennapokat érzékeltetendő ez például évi 50 kg kenyérgabonát, vagyis naponta alig több mint tíz deka kenyérré valót jelentett fejenként a következő aratásig.

A főigazgató kifejezésével élve a „*mondandója második felében is tézisszerűen felvillantott pillanatképek*” (romeltakarítás, nagybirtok és „*diadalmasan szétparcellázott*” kis-, sőt törpebirtokok, igazoló procedúrák, keletre történő deportálások stb.) hatottak a politikai változásokra is. A fegyvernagyvástól a választásokig a „*normális sokféleség*” volt az alapképlet. Gyarmati György rámutatott, hogy a magyar társadalom széttagoaltsága a

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

pártokon belül is kirajzolódott: a kommunisták volt moszkvai és itthoni (alig ezerfős) szárnya vált mind szembetűnőbbé. A radikális és a demokrata párt alkotta polgári ellenzékiek egymással rivalizáló, civakodó asztaltársaságokként játszották el lehetőségeiket. A keresztény alapú pártok közül csak *Slachta Margit* köre volt homogén és számottevő. A szociáldemokratáknak ugyan volt történelmi sanszuk a politikai térfoglalásra, ám ezt elszalasztották. Ezután még inkább megnőtt a kisgazdák esélye. A választói sokaságból a nagyszámú női szavazó szintén az FKgP felé húzott. E párt hátránya fokozatosan kezdett eltűnni, amit 1945 őszére hatalmas győzelmi beérés követett (kitartva 1947-ig).

Mozgástér vagy kényszerpálya?



Az eredetileg Ránki György-i fölvetés nem maradt el a konferencia kínálatából. Ezen alapvető kérdés 1944–1945 közötti lehetőségeit *Sáringer János*, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos főmunkatársa – a narrátor s az advocatus diaboli, azaz az ördög ügyvédje szerepét vállalva – tette górcső alá háromfelvonásos dráma formájában „*Mozgástér és kényszerpálya 1944–1945-ben*” című előadásában. Az első felvonásból megtudtuk, hogy a nemzetközi porond főszereplői (Sztálin, Churchill, Roosevelt) jóvoltából a darab több millió magyar szereplőjének helyzete – csakúgy mint hazánké – 1944–45-ben drámai volt. Az idáig vezető okokat vázolva a történész elmondta, hogy 1944. március 19-én a

német csapatok, illetve szeptembertől a szovjet Vörös Hadsereg csapatai szállták meg hazánkat, amely hadszíntérré vált. Dráma, hogy 1945 novemberében a demokratikus választás eredményei tartósságának látszatát keltették, holott már 1943 végén Teheránban eldőlt a közép- és kelet-európai térség, így hazánk további sorsa. A jaltai konferencia már csak záróakkord volt. Dráma, hogy 1945 novemberében az emberek hittek, a nemzet lelkében újra éledt a remény az Életre. Azonban a történelem és a geopolitika ismét megmutatta kegyetlenségét.

Az utakról és lehetőségekről szóló második felvonásban a magyar külpolitikai gondolkodásról szólva Sáringer János emlékeztetett arra, hogy 1947. február 10-én a párizsi békeszerződés aláírása után szeptemberben megszűnt a SZEB, azonban a szovjet csapatok továbbra is hazánkban tartózkodtak, így csak korlátozott szuverenitás valósulhatott meg. Történelmi megközelítésben elmondhatjuk, hogy a külpolitika a mozgástér nagyságától függ. Ennek hiányában, tehát Magyarország esetében sem beszélhetünk külpolitikáról. 1944 márciusától 1956. október végéig a helyes terminus technicus a „nemzetközi kapcsolat” kifejezés, amelynek egyik eszköze, a diplomácia. Többé-kevésbé működött ugyan, azonban igen szűk keretek között mozgott.

Sáringer János elmondta, hogy 1945-től az újjászervezett külügyminisztériumban 1947 májusáig javarészt az igazoló eljáráson átesett korábbi tisztviselők teljesítettek szolgálatot. Ezután azonban a kommunisták hatalomátvitelre irányuló egyre nyilvánvalóbb törekvései miatt a követek és diplomaták nagy része lemondott és külföldön maradt, emellett pedig rengeteg embert bocsátottak el külügyi állásából. Vagyis akut szakemberhiány lépett föl.

Melyek a fő jellemzői a magyar külpolitikai gondolkodásnak a XX. század közepéig? – vetette föl Sáringer János. Ennek kapcsán beszélt a közép-európai fáziskésésről, a magyarság kollektív tudatának a trianoni trauma okozta súlyos sérültségéről, valamint a magyarság fő ismérvéről, a XIX. századtól a 1989/1990 rendszerváltoztatás folyamatáig

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

tartó, be nem fejezett és csonka polgári átalakulásról, illetve az individuuum önmaga gúzsbakötéséről, s ennek megszabadításáról az Antall József vezette kormány jóvoltából.

E folyamatba illeszthető az 1945. évi novemberi választás, amely a vesztes háború után – utóbb csalóknak bizonyult – reményt adott a további polgári átalakulásra, a nemzeti eszme és szabadságjogok gyakorlására, az európaiság és a magyarság összekapcsolására, a pluralizmuson alapuló demokratikus fejlődésre. Antall József szavaival élve „*a parlamentáris demokrácia minimuma és sajátos szerkezete*” valósult meg 1945 novemberében.

Több javaslat is született a magyar külügyi igazgatás átalakítására – tudtuk meg a harmadik felvonásban. Az összefoglalók közül Sáringer János *Ottlik György* 1945. novemberi keltezésű, a modern magyar külügyi adminisztráció megszervezéséről szóló „*A magyar diplomácia*” című dolgozatát emelte ki. Eszerint a diplomaták kiválasztásában „*semmi esetre sem pártpolitikai motívum, vagy protekció*” érvényesüljön, sokkal inkább „*a gazdasági életben, különösen a külfölddel való viszonylatban sikert felmutató személyiségeket kellene a külügyi szolgálathoz átcsábítani*”, a távolabbi jövő feladata pedig az elitnevelés.

Összegzése után Sáringer János utószót is mondott: „1945-ben volt 13 éves *Antall József*, 21 éves *Szabad György*... és még néhány nevet említhetnék... De... Vasfüggöny”.



Szerencsés Károly, az ELTE BTK docense azzal az alapállással kezdte „*A választások eredménye a választási rendszer tükrében*” című előadását, hogy az 1945-ös nemzetgyűlési választás hihetetlen manifesztációja volt a magyar nemzetnek! „*Az Európába illeszkedő parlamentarizmust 93% választotta – így akár népszavazásnak is nevezhetnénk. A nemzet – számos előkészület után – fel volt készítve a demokratikus nemzeti átalakulásra. Az 1945-ös választás egy folyamat része volt, hiszen az országban már száz éve érvényesült a népképviselet elve. Az 1945-ös választás egy cezúra, kezdet, 1947 egy kanyar, 1948/49 pedig páfordulás... De ez ellen is volt válasza a nemzetnek: 1956! A sor vége az igazi hír: 1990!*” A történész rámutatott, az 1945-ben kialakult rendszer, ha nem is volt sikeres, mégis jelentős, hiszen 1956-ban is az alapot jelentette, és ez a hagyomány élt tovább a rendszerváltás után is.

Külső és belső eltérítő erők: szélel és szélballal szemben

A docens hangsúlyozta, hogy a demokratikus erőkkel szemben ott voltak (mindig ott vannak) az eltérítő erők. Már 1945-ben is a külső eltérítő (szovjet megszállók) mellett ott végzett aknamunkát a belső eltérítő erő, a „szélbal” (így írta az akkori sajtó). A magyar nemzet nagy átka, a megosztottság az 1945–47-es időszakban is látszott. Példaként említette a szociáldemokraták hozzáállását, ami kulcsfontosságú volt, mivel nem volt szükségszerű, hogy beállnak majd a kommunisták mögé. Ahogy ez Nyugat-Európa nagy részében történt... Szerencsés Károly pozitívként említette: amikor 1945 novemberében összeült a parlament, a város romokban hevert, nem volt fűtés a teremben, de a képviselők – nagykabátban ülve is – hittek abban, hogy lehet majd valamit kezdeni az országgal. Színes volt a parlament. Volt alternatíva.

Szerencsés Károly kifejtette, hogy teljesen szabad választásról a megszállás, a korlátozott szuverenitás miatt nem beszélhetünk, és a hatalom új képviselői diszkriminatív intézkedéseket is fogantatosítottak: bizonyos szervezetek egykori tagjait kizárták a

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

választásból; a „reakciósok”, „besúgók”, „szabotőrök” nem szavazhattak. Ezek gumifogalmak, bárkire rá lehetett sütni még a „fasiszta” vagy „fasisztatámogató” jelzőt is. Az eredmény: emigráció, börtön, célzatos internálás, kizárás... Kulcsfontosságú volt, hogy az összeíró bizottságokból alakult választási bizottságokat a legtöbb helyen kommunista túlsúly jellemezte, sorra „gyártották” a szerintük alkalmatlanokat, erősen megrostaálva a választók számát. Papír- és nyomdászabályozással szűkítették más politikai szereplők kampánylehetőségeit. A politikai érdekeken kívül közrejátszottak gazdaságiak, sőt személyesek is. A kormánypártok képviselőiből álló Országos Nemzeti Bizottság döntötte el – a SZEB-bel történő konzultáció után –, hogy kik indulhatnak a választáson. Bár két ellenzéki formációnak, a Polgári Demokrata Pártnak és a Demokrata Néppártnak megadták a lehetőséget, de e pártok nem gyakoroltak komolyabb hatást a választásokra. A legkomolyabb korlátozások a németeket érintették. Nemzetiségi cenzus 1945 előtt soha korábban nem volt hazánkban, mindig vegyes választási rendszer működött. Mivel a pártok úgy gondolták, hogy nincs társadalmi beágyazottságuk, ezért a választásokat tisztán listás rendszer alapján szervezték meg. Létezett a kooptálás eszköze: 12 ismert személyiséget hívtak meg a nemzetgyűlésbe, köztük *Kodály Zoltánt*, *Szent-Györgyi Albertet*, *Zsedényi Bélát*. Volt visszahívási jog, amely jelentősen csökkentette az nemzetgyűlési képviselők szabadságát, mivel – mint *Nagy Vince* megjegyezte – akár a teljes parlamentet is lecserélhették volna a pártvezetők.

Szerencsés Károly idézte *Tildy Zoltánt*, aki nemzetközi ellenőrzést kért *Arthur Schoenfeldtől*, az Egyesült Államok ekkori új követétől. Más alkalommal viszont kijelentette, hogy a kormányt úgy fogja megalakítani, hogy az „*a munkáspártok érzékenységét ne sértse*”. Ezt sikerre is vitte. Ám *Veres Péter* népi írónak még így sem sikerült, hiába lepte be plakátjaival az országot: „*Veres vagyok, mégis kimentem a divatból?...*”

Emellett megjelentek a polgári pártokba beépült kriptokommunisták (mint az FKgP-ben *Dobi István*, aki már 1945-ben felajánlotta szolgálatait Rákosinak). Miután szovjet segédlettel a Belügyminisztériumot a kommunisták szerezték meg, így a kulcsfontosságú politikai rendőrség az ő kezükbe került, amely minden területen érvényesítette a szovjet, a kommunista akaratot. Ennek megfelelően a paraszti érdekképviseletet, a szakszervezeteket nem engedték létrehozni (ez utóbbiakat a SZEB tiltotta meg). A népakaratot a választások után korrigálták, mivel nem a választás eredményeinek arányában kaptak helyet az egyes pártok tagjai a kormányban. (Magyarán: rendre a kommunisták kapták a legkevesebb szavazatot.)

Bolsevik beépülés, szalámitaktika, csalás és erőszak...

A hatalom megszerzése érdekében már az 1945-ös választások idején elkezdtek a szalámitaktika alkalmazását. Az FKgP-t szétverték, és 1947-ben előrehozott választásokat erőszakoltak az országra. A hírhedt kékcédulás választásokon 600 ezer embertől vonták meg a szavazati jogot, és 208 ezer hamis szavazatot kellett leadni mintegy 12 ezer embernek. De még így sem sikerült nyerni, ezért 670 ezer szavazatot, a *Pfeiffer Zoltán* vezette Függetlenségi Párt összes szavazatát megsemmisítették. A történész az 1947-es választások kapcsán felidézte 1848-at, Arany János *Az elveszett alkotmány* című művét, amelyben Rák Bende így szólott: „*Háromszor szavazánk és, rettenetesség, mégis az ellen nyert! Mert ők – négyszer szavazának.*”

Szerencsés Károly emlékeztetett: a szétbomlasztott-szétvert pártok miatt nagy szükség lett volna egy karizmatikus személyiségre is. Ám *Sulyok Dezsőt* nem engedték érvényesülni,

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

gróf *Bethlen Istvánt* a Szovjetunióba hurcolták, *Eckhardt Tibor* pedig amerikai emigrációban fejtett ki politikai tevékenységet. A történész szerint még a szovjet megszállás ellenére is meg lett volna az esély a polgári, demokratikus kibontakozásra, ehhez azonban sok tényező együttállására lett volna szükség. Ebből egy fontos körülményt lehet(ett) kiemelni – a női többséget. Bátrak voltak, hittek magukban. Nagy számuk nyomott némi súlyt a latban, és megérzéseik működtek: elsöprő többséggel a kisgazdapártra szavaztak, a legkevesebben pedig a kommunista pártra. Mégis: 800 ezren a szociáldemokratákra, ugyanennyien a kommunistákra voksoltak, tehát nyomasztó volt a megtévesztés is. Szerencsés Károly záróakkordként aláhúzta nagy sikert arató előadásában: a megtévesztést, a megtévesztőket idejekorán föl kell ismernünk! Az 1945. novemberi 4-i nemzetgyűlésnek is nagy tanulsága: aki nem hisz önmagában, az csakis vesztes lehet, tehát hinni kell magunkban és bátornak lenni!

A Szövetségi Ellenőrző Bizottság (SZEB) tevékenysége



A Veritas Történetkutató Intézet főigazgató-helyettese, *Marinovich Endre* által levezetett délutáni szekció első előadójaként *Baráth Magdolna*, az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának (ÁBTL) osztályvezetője a Szövetséges Ellenőrző Bizottságról tartott referátumot, „*A Szövetségi Ellenőrző Bizottság tevékenysége*” címmel. Elmondta, hogy sajnos még mindig nem hozzáférhetőek a moszkvai és más levéltárban őrzött kordokumentumok, amelyek

tovább árnyalnák az összképet, bár a jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint sem változtatnák meg azt a történelmi tényt, hogy a szovjet katonai jelenlét biztos háttérrel jelentett a hatalomra törő kommunistáknak, a kollaboránsoknak. A SZEB pedig a szovjetek magyar belügyekbe történő beavatkozásának egyik legfontosabb eszköze volt. Meglehető, az 1945 januárjától (Debrecenben, majd Budapesten) működő szervezet nemzetközi összetételű volt, valójában a szovjetek irányították. Személy szerint a Moszkvával folyamatos kapcsolatban álló *Jefrimov Vorosilov* marsall vette kezébe az irányítást 1945 februárjában; beleszólt a magyar belpolitika minden ügyébe, tevékenységével jelentősen hozzájárult Magyarország szuverenitásának korlátozásához. Éppúgy, ahogy az ÁBTL vezető kutatója felidézte a SZEB hozzáállására jellemző, *Vlagyimir Szviridov* altábornagy által tett kijelentést: „*A szovjet megszálló hatóságoknak joguk van mindent látni, tudni és ellenőrizni.*” Sokszor előfordult, hogy a szervezet képviselői (élükön *Georgij Puskin* követtel) szóvá tették, hogy nem konzultáltak velük egyes meghatározó politikai döntésekről, így például miniszteri kinevezésekről (elérték például, hogy Sulyok Dezső helyett az FKgP baloldalához tartozó Oltványi Imre legyen a pénzügyminiszter). Több ízben javasolták a szovjetek azt is, hogy 1945-ben a pártok közös listán induljanak, de ez a terv végül az angol-amerikai tiltakozásnak köszönhetően megfeneklett. Az azonban kétségtelen, hogy a SZEB-et a szovjet nyomásgyakorlás egyik eszközeként vetették be.

Baráth Magdolna ismertette, hogy Vorosilov és a magyarországi kommunista pártvezetők folyamatos kapcsolatban álltak egymással, és a marsall komoly befolyást gyakorolt az 1945-ös kormány összetételének kialakítására. A szovjetek követelték, hogy a szociáldemokrata és a kisgazdapártból csak olyan személyeket nevezzenek ki, akik nekik megfelelnek. Végül elérték céljukat, mivel a kisgazdák több esetben meghátrálásra kényszerültek. A kommunisták a szalámitaktika alkalmazása során is támaszkodtak a SZEB

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

segítségére, de előfordult olyan eset is, amikor a szervezet megbízottjai bíralták a népbírók – szerintük nem megfelelő – munkáját.

Az osztályvezető történész kitért arra is, hogy a SZEB, vagyis a szovjetek folyton gyanakodtak, a maguk érdekeit szem előtt tartva terelték a tárgyalásokat és a konkrét lépéseket, nem riadván vissza a politikai zsarolástól sem, legfőbb vádként fogalmazván meg azt, hogy a magyar felek *„nem törekszenek kiegyensúlyozott együttműködésre és nem teljesítik a fegyverszüneti egyezményben meghatározott magyar jóvátételi kötelezettségeket”*. Ezért rendre szovjet érdekű magyar lépéseket követeltek, például a nekik megfelelő (kollaboráns) személyek kinevezését, hosszú távú gazdasági-kereskedelmi megállapodások kötését, bányászati, kohászati vegyesvállalatok létesítését.

A szovjet hadsereg tagjai által nálunk – főleg a fegyverszüneti időszakban – elkövetett bűncselekmények szóvá tételét viszont elutasították, saját kézbe vették azok kivizsgálását. Ellenben a SZEB-, illetve a szovjet javaslatokat általában rövid időn belül megvalósították. Baráth Magdolna megjegyezte, hogy nagyon hosszan lehetne sorolni azokat az eseteket, amikor a SZEB hatáskörét túllépve beavatkozott a magyar belpolitikába. A szervezet végül a párizsi békeszerződés ratifikációs okmányainak Moszkvában történő letétbe helyezésével, 1947. szeptember 15-én feloszlott. Vorosilov tábornok értékelése szerint a SZEB tevékenysége nagyban hozzájárult a „szabad, demokratikus” Magyarország megteremtéséhez.

Támogatott, tudatos, tervezett kommunista csapásirányok



Kiss Dávid, a VERITAS Intézet tudományos munkatársa *„A Magyar Kommunista Párt felkészülése a választásokra”* címmel tartott előadást. Mint vázolta, a választások ötletével komolyabban 1945. május 4-én az MKP Központi Vezetőségének ülésén foglalkoztak először. Nagy-Budapesten (ez nagyrészt az 1950-ben kialakított Budapest volt) a fővárosi törvényhatósági választást előbb, országosan a nemzetgyűlést pedig később – csak a szovjet csapatok kivonulását követően – tervezték megtartani.

A választásokra történő felkészüléshez fontosnak tartott ún. csapásirányokat 1945 augusztusának közepén-végén szabta meg a kommunista párt vezetése. Ezek összegezve a következők voltak: Az SZDP-vel történő együttműködés, a kidolgozandó jogszabályok a párt szájíze szerint történő alakítása, az MKP-hoz kapcsolódó szatelit szervezetek munkájának az irányítása, befolyásolása, az agitáció szervezése, ezzel együtt propagandaanyagok készítése, gyűlések rendezése. Fontos csapásirány volt az agitáció megszervezése, az összeíró bizottságok kommunista többségének biztosítása, valamint a pártok engedélyezésében való meghatározó szerep.

Az MKP taktikájának fontos eleme volt a nők megnyerése is. Érezvén hátrányaikat, a kampány során hangsúlyozták, hogy ők, a kommunisták kulcsszerepet játszanak a hadifoglyok hazahozatalában. A földosztást is igyekeztek saját eredményüknek feltüntetni. A szakszervezetekben dolgozó párttagoknak *„oda kellett hatniuk”*, hogy a Szakszervezeti Tanács tegyen javaslatot a két munkáspártnak arra, hogy a választásokon közös listával vegyenek részt. Ezt a későbbiekben meg is tették, hiszen e tanács elnöke Kossa István volt, aki MKP PB tag is volt egyben. Lényegesnek tartották a szakszervezetekben történő

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

pozíciószerezést, valamint a tétszám növelését: a be- és átlépők száma dinamikusan, az év eleji 10 ezer főről év végére 800 ezerre nőtt.

A Szociáldemokrata Párt kongresszusa utáni új vezetőséggel tervezték a megállapodást a közös listáról. Ennek kierőszakolása így sem ment egyszerűen, ugyanis ezt a budapesti és a főváros környéki SZDP szervezetek ülésén leszavazták. A közös listát Dolgozók Egységfrontjának nevezték el.

A kommunista ideológiai főkorifeus, *Révai József* a pártokkal szembeni követendő magatartást a következőkben szabta meg: ellenségnek kellett tekinteni a Demokrata Néppártot, a kisgazdák centrumát és jobbszárnyát, a PDP-t csupán ellenfélnek. Ugyanakkor óvott attól, nehogy vallásellenes nézeteket hangoztassanak, de egy mondatával már a jövő történéseit is előrevetítette: „*Nem azért, mintha mi, ha szükség lesz rá, nem megyünk neki a reakciós egyházaknak a zsidótól a katolikusokig egyaránt, hanem azért, mert ez ma taktikailag felesleges.*” Az NPP-vel való barátságot hangsúlyozta, egy szorosabb szövetségkötés lehetőségét vetítette előre.

Kovács István lényegesnek tartotta hadifogoly-irodák felállítását; a választási előkészítő bizottságokba értelmiségiek és papok bevonását, rendezőgárda szervezését, valamint az értelmiségiek, nők, fiatalok MKP-ba toborzását javasolta. A terv része volt a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ), a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) jelöltjeinek indítása az MKP listáján.

A választásokhoz nélkülözhetetlen eszköz az agitáció. Ennek koordinálása érdekében választási bizottságok megszervezését határozták el, továbbá agitációs tanfolyamot tartottak. Révai az MKP-s főispánokat a következőre utasította: „*Hivatali hatalmukat állítsák át a választás szolgálatába. Ne szégyelljék magukat, enyhe nyomást gyakorolni.*” A falvakban pártonkívülit is lehetett agitációra felkérni, az utcabizalmi hálózat kiépítését meg kellett kezdeni. „*A Budapesti Területi Bizottság utasítsa a ház- és tömbmegbízottakat, írják össze azokat a lakókat, akik szerintük a kommunista pártra fogják leadni szavazatukat.*” A választással kapcsolatos eligazítások során *Farkas Mihály* (később honvédelmi miniszter) hangsúlyozta, hogy a fővárosba fognak rendelni pluszban embereket és gépkocsikat. A röpcédulázás tekintetében az MKP hatalmas előnyt élvezett. A plakátok, jelszavak, program kimunkálása, gyűlések menetrendje, az anyagi fedezet megteremtése ügyében is hoztak határozatot. A fentiek mellett az MKP-propaganda vezetői még a következőket tartották lényegesnek: házakban, piacokon, mozik előterében kellett röpgyűléseket szervezni. Utóbbi esetben diapoitíveket is kellett vetíteni. Ugyanakkor híres embereket is be kellett vonni a kampányba, és műsoros tömbgyűléseket tartani. Választási versenyt is hirdettek. A plakátok, röplapok készítését is megtervezték, több mint 8 milliót igyekeztek kiadni, külön címezték a röplapokat a különböző szakmákhoz, szervezetekhez. Hangszórós gépkocsikat állítottak be, neonreklámokat készítettek, volt villanyújságjuk is, ami akkoriban újdonságnak számított. A pártbélyeg kiadása a bevételek növelése céljából volt lényeges.

A két választási napra gyakorlatilag egyszerre készültek fel, hiszen a két időpont között még egy hónap sem volt a különbség. Változást a taktikában az október 7-i eredmények hoztak, hiszen mind a szovjeteket, mind az MKP-t meglepték a budapesti adatok. Az SZDP jelentős részének a tiltakozása miatt el is vetették a november 4-i nemzetgyűlési választási közös listát. A kudarc hatására az MKP PB október 8-i ülésén a kisgazdák elleni erőszakosabb fellépésről, a házi agitációk növeléséről hoztak határozatot. 22-én a szatelit szervezeteknek a választási kampányba való hatékonyabb bevonásáról döntöttek.

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

Végszóként Kiss Dávid körvonalazta, hogy a kommunista párt már 1945-ben különböző eszközökkel – javarészt a megszállóknak köszönhetően – rá tudta eróltetni az akaratát a többi politikai szereplőre, és számos olyan taktikai elem felbukkant már, amely a későbbiekben is visszaköszönt a párt politikájában. Megfigyelhetők olyan politikai taktikai manőverek, amelyeket 1945 novembere után is alkalmazott az MKP: más pártok engedélyezése a politikai ellenfelek megosztása céljából, vagy DEF, amely előképe volt a későbbi MDP létrejöttének. Hatékony eszköznek bizonyult az újságokhoz, kiadványokhoz szükséges papír, illetve a nyomdai tevékenység – kommunista előnyököt szolgáló – BM-szabályozása is.

A földkérdést is szovjet nyomás döntötte el



Varga Zsuzsanna, az ELTE BTK Történeti Intézetének docense az első világháborút követő földreformokat vette számba, a „*Hogyan hatott a választás eredményeire a földkérdés?*” című előadásában. Volt földreform a reformhullám közepette például Wales-ben, Dániában, ami mellesleg kisebbség-ellenességgel is párosult (tehát ez sem második világháborús idejű „találmány”). Mint mondta, 1945 után a 900 ezres tagságot számláló FKgP után a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front minden pártja (így a szinte zéró tagsági tartományba tartozó MKP is) egyetértett abban, hogy földreformra szükség van. Ennek részleteit tekintve azonban megosztottak voltak a pártok. Vidéken a kommunistáknak gyakorlatilag alig volt támogatottsága, ezért már a moszkvai emigrációban nagy figyelmet szenteltek annak, hogy felkészüljenek

erre a kihívásra. A kommunisták első lépésként az ideiglenes nemzeti kormányban megszerezték a földművelési tárcát (Nagy Imre lett a miniszter), második lépésként pedig a szatelitszervezetként létrehozott Nemzeti Parasztpártot hívták segítségül: a párt már 1945 elején nyilvánosságra hozta földreformjavaslatát, amely nagyon sok pontban egyezést mutatott a kommunisták tervezetével, így próbálták megelőzni a kisgazdapártot, amely a szakmaiságot, a gazdasági hatékonyságot tartotta legfontosabb elvnek (mint a lengyelek). A többi párt a társadalmi igazságtétel koncepcióját hirdette.

A történész elmondta: sokáig húzódozó kérdés volt, hogy mikor hajtják végre a földreformot. A dilemmát Vorosilov marsall, a magyarországi SZEB vezetője döntötte el: 1945. március 7-én mintegy ultimátumként közölte, hogy a földosztást azonnal meg kell valósítani. (Félév múltán emelkedett csak törvényerőre!)

A földreform hazánk mezőgazdasági területeinek egyharmadát érintette, de ennek csak a 60%-át osztották ki, 40 százalék pedig az állam tulajdonában maradt. 3,2 millió hold földet átlagosan 5 kataszteri holdas földekre osztottak szét az igényjogosultak között, ennek köszönhetően pedig javarészt életképtelen birtokok jöttek létre, több mint háromszázezer ember pedig – jogosultsága ellenére – kimaradt a földosztásból. Varga Zsuzsanna hozzátette, hogy a kommunisták a nagyon gyorsan keresztülvitt földreformot igyekeztek a saját érdeküknek beállítani. Ennek ellenére, mint az a nemzetgyűlési választások eredményéből látható, az erre irányuló – röplapok tömegével megtámogatott – erőfeszítéseiket nem koronázta siker. A földkérdés azután a koalíciós tárgyalások során is szerepet játszott, és a kisgazdapárt e tekintetben is meghátrálásra kényszerült. Szomorú vég, hogy miután végre rendeződni látszott az egyik legégetőbb társadalmi-gazdasági gond,

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

kezdett beérni a földkérdés, akkorra (1948-ban) teljes fordulat következett be. Sztálin elrendelte a paraszti gazdálkodás eltörlését, a kollektivizálás bevezetését...

Mi a tudomány művelőinek kötelessége?



A tudományos tanácskozás zárszavát Boross Péter volt miniszterelnök, a Veritas Történetkutató Intézet Tanácsadó testületének elnöke mondta el. A kérdésköröket csokorba kötve taglalta, értékelte az elhangzottakat. Utalva a nők megnyerésének MKP-s törekvésére, elmesélte, hogy emlékei szerint amikor 1945-ben Kaposváron egy nő belépett a kommunista pártba, ezen négy középkorú hölgyismerőse szörnyülködött. A volt miniszterelnök arról is beszélt, hogy negyedszázada azt hitték: „*csupán az elmúlt 40 évet kell »korrigálni« , s visszaáll a természetes rend, helyrebiccen a nemzeti önérzet. De aki figyelemmel kíséri az aktualitásokat, érzékelheti minden téren, hogy a nemzet önértékelése 1990 után sem állt helyre, és ebben az ügyben még rengeteg tennivaló van*”.

Mint hangsúlyozta, a nemzet lelkiállapotának helyreállítása tekintetében nagyon sok feladat hárul a tudomány képviselőire, mire elérünk oda, hogy olvasható, tanítható történelemkönyvek szülessenek.

Ezután Boross Péter felidézte, hogy hetedikes gimnazistaként élte meg a 45-ös választást. „*Azt vártam, hogy 90 napon belül kivonulnak a szovjetek. Alapvetően ezt várta mindenki. Nem történt meg. A többit tudjuk...*”

A volt miniszterelnök másik emléke: az 1945-ös szeptemberi önkormányzati választások előtt talán három nappal megjelent a *Lúdas Matyi* száma, amelynek egyik karikatúráján Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád célszalagot szakított át egy lovon, a többiek pedig mögöttük loholtak. Néhány nappal később aztán jött a kisgazdák budapesti győzelme. Derült az egész város.

A földosztásról szólván szemtanúként Boross Péter az indulatokat idézte: „*düh, háborgás, gyűlölet kísérte az »elfogadjuk, ne fogadjuk?« dilemmáját a pár száz holdas gazdálkodók körében. A magyar agrárkérdés ekkor ment gajra, azóta sem állt talpra*” – mondta a ma is aktív politikus. Leszögezte, hogy a földosztást teljesen elhibázott tartja, és ide vezet vissza a magyar mezőgazdaság máig meglévő problémáit, de az újjáépítésről sincs olyan jó véleménye, mint az emberek többségének. „*Mi volt az újjáépítés? – vetette föl – Nem házak épültek, hanem út, vasút, híd – ami a szovjet hadseregnek kellett.*”

Arra is figyelmeztetett: „*mindeközben 1945-ben a megfélemlítés eszközeként minden megyeszékhelyen működtek az internálótáborok, ekkor kergették el vagy épp gyilkolták le a főjegyzőket... de a legfontosabb az, hogy ekkor indult meg az ország szellemi hanyatlása. Egyetemistaként megéltem, mit jelentett a tanári kar kicserélése, hogyan süllyedt ötödrangúvá az ún. kultúra, az értékteremtés*”. Az „*intellektuális elzúllásról*” az egykori miniszterelnök úgy tartja, máig nem megoldott probléma, noha a kultúra, az oktatás s annak minősége, valamint a gazdaság fejlődésének összefüggései nyilvánvalóak. Úgy vélte, az FKgP győzelmével tehát semmi sem oldódott meg, sőt, talán Rákosiék megtorlása éppen ezért lett véresebb. Boross Péter végül elmondta azt is, hogy „*nálunk több felelősségre vonás volt, mint Németországban*”, ami több mint érdekes.

Szabad választás – szabad a választás?

A Veritas Történetkutató Intézet konferenciája az Országház felsőházi termében az 1945. évi nemzetgyűlési választások 70. évfordulóján

Ezután újfent a jelenhez fordulva Boross Péter aktuális intelmét fogalmazta meg, miszerint a legfontosabb *„hinni abban, hogy egyszer csak felelszélünk. Fél évszázad torzításait, hamisításait helyrehozni a tudomány művelőinek kötelessége!”*

Összeállításunk *Oszlánszki Tamás Tibor*, a Veritas Történetkutató Intézet sajtó és kommunikációs vezetője internetes tudósítása (<http://www.veritasintezet.hu/hu/esemenytar/667-decemberi-veritas-konferencia-szabad-valasztas-szabad-a-valasztas>); a *Múlt-kor* december 8-ai *„Voksolás a szovjet fegyverek árnyékában – szabadok voltak-e az 1945-ös választások?”* című ismertetője (<http://mult-kor.hu/voksolas-a-szovjet-fegyverek-arnyekaban--szabadok-voltak-e-az-1945-os-valasztasok-20151208?print=1>) és a *Magyar Idők* december 8-i cikke (<http://magyaridok.hu/belfold/gulyas-gergely-a-magyarok-a-polgari-demokraciara-szavaztak-1945-ben-212614/>) alapján készült.